

Magdalena Bogusławska¹
(Warszawa)

Język, doświadczenie, działanie – kulturoznawcze studia sławistyczne na Uniwersytecie Warszawskim

Słowa kluczowe: sławistyka, kulturoznawstwo, studia sławistyczne, instytucjonalizacja, ramowanie, Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego
Keywords: slavic studies, cultural studies, institutionalization, framing, Institute of Western and Southern Slavic Studies of Warsaw University

O pożytkach z pojęć *instytucjonalizacja* i *ramowanie*

W refleksji nad rolą i współczesnymi przemianami instytucji oczywistym, choć rzadko przywoływanym wprost układem odniesienia jest własne instytucjonalne doświadczenie badacza. Akademicka afiliacja konotuje w takim przypadku nie tylko formalną przynależność do uczelni, instytutu, katedry, zakładu czy pracowni. Dla każdego z nas, jak sądzę, obok decyzji dotyczących kierunku rozwoju zawodowego, wskazania obszaru zainteresowań badawczych oraz zobowiązań wynikających z tradycji, oznacza ona także określone predylekcje intelektualne i światopoglądowe, wiąże się z wyborem postawy poznawczej i stylu pracy. Afiliacja to udział w tworzeniu osobnej i niepowtarzalnej kultury organizacyjnej, opartej nie tylko na zasadach i ograniczeniach zawartych w statutach i regulaminach, ale także czerpiącej energię z interpersonalnych relacji, dyskusji, interaktywnych form wypracowywania metod oraz celów, dla której horyzontem jest etos twórczej zespołowości doceniającej indywidualizm. Afiliacja to także uczestnictwo w określonej przestrzeni współmyślenia, będącego warunkiem spójności i trwałości instytucji naukowej. To dzięki tej dynamicznej konfiguracji myśli, osób, praktyk powstaje swoisty ekosystem zakorzeniony w rozległym polu społecznych aktywności, nazywanym kulturą wiedzy.

¹ ORCID 0000-0002-8900-0458

Z tej perspektywy w wysiłku (auto)konceptualizacji instytucjonalnego doświadczenia badacza bardziej przydatna niż statyczne i hieratyczne pojęcie instytucji wydaje się kategoria instytucjonalizacji, ponieważ pozwala nam myśleć o omawianym zjawisku w wymiarze procesualnym – tj. aktywnościowym, performatywnym, otwartym. Uruchamia ona pytania o tryby działania i mechanizmy zmiany w płynnych kontekstach rzeczywistości kulturowej, co może stanowić punkt wyjścia do odkrywania obszarów potencjalności generowanych przez daną instytucję i ewentualnego projektowania jej przyszłości. Perspektywa instytucjonalizacji jest również istotna dla zrozumienia sytuacji zwrotnej, w której oba podmioty – badacz oraz instytucja – warunkują swoje działania, a namysł badacza nad instytucją okazuje się zarazem autointerpretacją własnej w niej obecności.

W niniejszym tekście poświęconym warszawskiemu Instytutowi Sławistyki Zachodniej i Południowej (ISZiP), z którym od przeszło dwudziestu lat jestem związana i który współtworzę, zdecydowanie opowiadam się za zarysowanym powyżej podejściem, uwzględniającym zwrotność i relacyjność upodmiotowionej refleksji oraz ruchome ramy znaczeniowych odniesień (Hastrup 2008: 20). Sądzę bowiem, że pozwala ono wyjść poza rutynową sprawozdawczość, z jaką najczęściej mamy do czynienia w opisie działalności instytucji naukowych; stwarza także podstawy dla krytycznej, dyskursywnej analizy interesującej mnie tu przede wszystkim instytucjonalizacji sławistyki kulturoznawczej; ponadto uzasadnia też subiektywność proponowanych przeze mnie rozstrzygnięć².

Przedmiotem analizy jest tu proces wdrażania i ukierunkowywania zmiany w instytucji mającej określoną genezę, realizującej określony model organizacyjny i regulowany tradycją oraz przez ustalony odgórnie, na poziomach uniwersyteckim oraz ministerialnym, program badawczo-kształceniowy. Zamiarem moim jest nie kronikarska rekonstrukcja sankcjonowanego administracyjnie przebiegu przeobrażeń zachodzących w toku ostatnich trzech dekad w placówce, a namysł nad koncepcyjnym, ideowym, kreacyjnym wymiarem podejmowanych działań, jaki zadecydował o konkretnym i wyjątkowym na tle innych sławistyk w Polsce scenariuszu zmiany. Objął on zarówno projekt gruntownego przepracowania

² Wstępne, cząstkowe rozpoznania problemu zamieściłam w artykule poświęconym serbistyce na Uniwersytecie Warszawskim *Од културне херменеутике ка примењеној хуманистици – србистика на Варшавском универзитету данас* (Bogusławska 2019).

programu studiów w relacji do aktualnej rzeczywistości społecznej oraz ze świadomością głębokiej rekonfiguracji pola wiedzy, jak i strategię kształtowania określonego środowiska społeczno-intelektualnego oraz rewizję trybów zespołowego współdziałania niezbędnego do osiągnięcia zamierzonych celów.

Mówiąc o instytucjonalizacji zorientowanych kulturoznawczo programu i praktyki akademickiej na gruncie warszawskiej slawistyki, mam zatem na myśli taki proces, w którym wypracowywane są określone ramy organizujące heterogeniczną i dynamiczną konstelację działań oraz towarzyszących im doświadczeń w całość koherentną, sensowną, uzasadnioną merytorycznie i szukającą oparcia w tym, co społeczne. Procesualny i czynnościowy charakter zmiany, jej podmiotowy wymiar zachęca do tego, by interesujący nas proces rozpatrywać za pomocą kategorii *ramowania*. Mieke Bal, dla której *ramowanie* stanowi inspirujące poznawczo narzędzie analizy kulturowej, zwraca uwagę na czasownikowy rdzeń tego słowa, którego znaczenie implikuje zakorzenioną w czasie aktywność podmiotu – jego zaangażowanie, sprawczość i odpowiedzialność (Bal 2012: 162–165). W swej otwartości – dopowiada za Bal Teresa Pękala – *ramowanie* „uwzględnia zdarzenie, wydobywa procesualność wyboru, zauważa ruch ujmowania w ramę oraz zatrzymanie, a zaraz po nim trwanie tego, co «tu i teraz» zostało ujęte w ramę” (Pękala 2016: 150). Pojęcie to wskazuje na czynność wyodrębniania, ujmowania w struktury, nadawania znaczeń i łączenia ich w coraz to nowe konfiguracje, implikuje poszukiwanie wyznaczników spójności, ale także zakłada ciągłą gotowość do przekraczania i modyfikowania ustalonych ram. Tak definiowane *ramowanie* wydaje się obiecującą matrycą interpretacyjną w opisie mechaniki przemiany instytucjonalnej przeprowadzanej w warunkach transformacji systemowej, czyli w oglądzie nakładających się na siebie i zależnych od siebie zjawisk pozostających w ruchu.

W takiej perspektywie kwestią wartą rozważenia jest udział w procesie *ramowania* czynnika, który nazwać można *filozofią działania instytucji*. Termin ten oznacza pracę myśli, która określa i uprawomocnia istnienie oraz rozwój danej placówki, legitymizuje oraz tłumaczy jej miejsce w szerokim systemie aktywności kulturowych, jak również wyznacza horyzont zmiany i metody jej wprowadzania. Ten aspekt działań nabiera dodatkowej wagi w przypadku instytucji funkcjonującej w obszarze wiedzy, chcącej

świadomie i odpowiedzialnie uczestniczyć w formowaniu współczesnej *edukultury* stanowiącej jedną z kluczowych domen życia społecznego (Kosińska i in. 2019: 10–11). Filozofia działania, wpisana w rozległy kontekst praktyki akademickiej czy też praktykowania idei akademii/universytetu, zostaje wyartykułowana, a często po prostu krystalizuje się właśnie w sytuacji zmiany, wobec konieczności znajdowania rozwiązań oraz ich uzasadniania nie tylko poprzez odwołanie do racji (doraźnie) pragmatycznych, ale również poprzez nazywanie i kontekstową konceptualizację celów, a także umiejscowienie dokonywanych przeobrażeń w złożonej sieci znaczeń między tym, co zastane i pamiętane, a tym, co oczekiwane i projektowane. W tym sensie spełnia ona ważną funkcję adaptacyjną, oswaja i naturalizuje to, co nowe w doświadczeniu społeczności tworzącej instytucję, ułatwia identyfikację ze zmianą (często odczuwaną jako narzucony eksperyment), wspomaga jej rozumienie, ale także stanowi układ odniesienia dla krytycznej weryfikacji jej przebiegu i efektów. Jednym z zadań tego tekstu jest zatem rozpoznanie, w jaki sposób tak pojmowana filozofia działania instytucji materializuje się w procesie wytwarzania, formalizacji i wdrażania na warszawskiej slawistyce oryginalnego i osobnego, zorientowanego kulturoznawczo programu kształcenia akademickiego. Interesuje mnie również, jak uzasadniane jest wprowadzanie nowej formuły działalności badawczej i związanej z nią praktyki edukacyjnej. Takie podejście, co należy zaznaczyć, pozostaje zbieżne z tymi ustaleniami wypracowanymi na gruncie nowego instytucjonalizmu (Marczewska 2016; Sitek 2013), które w diagnozowaniu zmiany instytucjonalnej kładą nacisk na udział struktur kognitywno-kulturowych (Scott 2014)³.

Nowa geografia – nowa slawistyka

Kiedy slawistyka na Uniwersytecie Warszawskim⁴ na przełomie XX i XXI wieku podjęła trud modernizacji programu kształcenia oraz badań akademickich, ramą tych przeobrażeń (obok reorganizacji strukturalnej uniwersytetu wynikającej z tzw. reformy bolońskiej) stały się uwarunkowania geopolityczne, takie jak: upadek komunizmu w krajach tworzących obszar zainteresowań warszawskiego Instytutu, rozpad powojennych struktur

³ Na temat kognitywnego aspektu funkcjonowania instytucji społecznych w ujęciu antropologicznym wypowiada się też Mary Douglas (Douglas 2012).

⁴ Sławistyka funkcjonuje na Uniwersytecie Warszawskim od 1915 roku (Molas 2005).

państwowych Jugosławii i Czechosłowacji, a następnie transformacja demokratyczna. Procesy te doprowadziły do zasadniczych przesunięć zarówno na realnej, jak i wyobrażonej mapie krajów słowiańskich, tj. w sferze symbolicznej. Ta dynamicznie zmieniająca się sytuacja w regionie nie pozostała bez wpływu na instytucjonalny kształt placówki, w tym także na organizację kierunku studiów. Konieczne okazało się silniejsze niż dotąd formalne rozgraniczenie specjalności serbistyka, kroatystyka i słowenistyka, składających się dotychczas na studia jugoslawistyczne oraz analogicznie – na gruncie slawistyki zachodniej – wzmocnienie autonomii bohemistyki i słowacystyki.

Wpływ na zwiększenie roli klucza narodowego – jako najbardziej przejrzystego i funkcjonalnego przy porządkowaniu kierunku – miały nie tylko względy praktyczne. Bez wątpienia istotną rolę odegrała tu poprawność polityczna nakazująca, by adekwatnie zareagować na potrzeby krajów odbudowujących swą niezależność lub po raz pierwszy ją uzyskujących, które teraz oczekiwały legitymizacji swej podmiotowości w postaci specjalności akademickich, zogniskowanych wokół problematyki narodowej – odpowiednio: serbskiej, chorwackiej, słoweńskiej, czeskiej i słowackiej. Ta zorientowana narodo(wo)centrycznie struktura umożliwiała eksponowanie kulturowych odrębności krajów konstytuujących się w nowych warunkach i redefiniujących swe kulturowe kanony, pod tym względem odzwierciedlała więc silną potrzebę zaznaczenia przez nie własnej pozycji jako polemicznej wobec obowiązującej dotychczas perspektywy dominacji oraz jako wyzwolonej spod hegemonii narzuconego autorytetu. „Powrót” emancypacyjnych, tożsamościotwórczych dyskursów pod kuratelę kultur etniczno-narodowych stanowił charakterystyczny rys dla postzależnościowej reakcji na zmianę systemową. Demontaż porządku geopolitycznego, ustalonego po drugiej wojnie światowej dla slawistyki jako dziedzin badań naukowych obejmujących obszar mu podległy oznaczał także rozpad bądź też gruntowną dekompozycję określonego układu interpretacyjnego, tworzonego przez splot zależności politycznych i cywilizacyjnych stanowiących w relacji do komunistycznego Wschodu, w ramach wspólnot odczuwanych w nowych okolicznościach jako pozorne (Gosk 2012: 51). Destabilizacja tego centrum, uwolniwszy narracje tożsamościowe oparte na afirmacji symboliczno-aksjologicznego imaginarium narodowej kulturosfer, sprzyjała budowie policentrycznego obrazu/modelu

Słowiańszczyzny formującego się w kontekście nowych lub przypomnianych na nowo „współrzędnych”, wśród których najistotniejszym układem odniesienia stała się przededefiniowywana, rekonstruowana i zorientowana na demokratyczne wartości wizja Europy. To przemieszczenie horyzontu wywołało również potrzebę zobaczenia w nowym świetle kontekstów regionalnych – środkowoeuropejskiego, bałkańskiego, a także – w pewnym stopniu – śródziemnomorskiego. Podejmowana przez kraje południowo- i zachodniosłowiańskie próba rozpoznania siebie: własnego losu, pamięci, aktualnej kondycji i oczekiwań w opowieści europejskiej stała się podstawą nowej geografii odwzorowującej grę partykularyzmów i dążeń integracyjnych, lokalnego zamknięcia i transkulturowego otwarcia, wyznaczającej nowe drogi wymiany oraz otwierającej perspektywy kulturowego nomadyzmu.

Zjawiska te nie tylko oddziaływały na instytucjonalną reorganizację, lecz także w oczywisty sposób dostarczyły inspiracji dla sławistycznych dyskusji i badań podejmowanych w różnych ośrodkach akademickich. Problemy autodefiniowania narodu, rewizji kanonu, reaktywacji przeszłości w postaci mitologii narodowych, doświadczenia i pamięci komunizmu stały się tematami wiodącymi projektów, konferencji i opracowań naukowych. Zyskały one także przełożenie na treści nauczania przede wszystkim poprzez zmianę myślenia o filologicznych podstawach studiów sławistycznych, co oznaczało ingerencję w obszary badawcze językoznawstwa i literaturoznawstwa oraz stymulowało ich otwieranie na nowe, interdyscyplinarne połączenia.

Wskazane powyżej czynniki – z konieczności zaprezentowane w dużym uogólnieniu – w naturalny sposób przyczyniły się w końcu XX wieku do rewizji myślenia o zadaniach filologii jako dziedziny dydaktyki akademickiej, czego wymownym przykładem stała się warszawska sławistyka. W warunkach intensywnych i gruntownych przeobrażeń politycznych i cywilizacyjnych regiony Europy Środkowej i Bałkanów znalazły się w fazie kryzysu (jego najbardziej tragiczną odsłoną stała się wojna w Jugosławii). Jego rozumienie wymagało kompleksowej wiedzy, a więc także interdyscyplinarnego podejścia. W związku z tym koncentracja na tradycyjnie ujmowanych badaniach językoznawczych oraz literaturoznawczych wydawała się niewystarczająca z perspektywy zapotrzebowania społecznego i oczekiwań polskiej opinii publicznej, która od środowiska akademickiego

domagała się wieloaspektowych ekspertyz zaistniałej na pokomunistycznym obszarze sytuacji. W tych warunkach zespół warszawskiej slawistyki uznał dopełnienie orientacji filologicznej o usystematyzowane studia kulturowe za posunięcie nieodzowne dla przyszłości kierunku, warunkujące efektywną reformę instytucji postrzeganej jako reaktywna platforma wymiany intelektualnej, jak również potrzebne dla wzmocnienia jej czynnej obecności w sferze publicznej.

Diagnozy

Owoce decyzji o włączeniu nowych treści stała się zmiana profilu studiów slawistycznych na UW z filologicznego na kulturoznawczy. Warszawska slawistyka jako pierwsza w Polsce dokonała tak daleko idących, innowacyjnych modyfikacji programowych i organizacyjnych w wymiarze instytucjonalnym. Ich znakiem w 2003 roku stało się przekształcenie Instytutu Filologii Słowiańskiej w Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej⁵. Zaproponowana przez zespół pracowników instytutu przebudowa podstaw dydaktycznych miała charakter pionierski i jako taka była obciążona dużym ryzykiem⁶. Z drugiej strony zachowanie dotychczasowego *status quo* wydawało się autodestrukcyjne, zwłaszcza w obliczu intensywnie rozwijającej się, różnorodnej, uwzględniającej nowe realia na rynku pracy, oferty studiów wyższych prowadzonych przez coraz liczniejsze ośrodki akademickie w stolicy. Działania modernizacyjne podjęte przez slawistów Uniwersytetu Warszawskiego wpisywały się w zainicjowany na Wydziale Polonistyki szerszy proces mający na celu propagowanie nowoczesnego sposobu myślenia o studiach filologicznych jako o kierunkach, które łączyłyby wiedzę teoretyczną o literaturze, języku, kulturze i społeczeństwie z postawą pragmatyzmu, oznaczającą świadomość nieautonomiczności

⁵ Należy przy tym zaznaczyć, że w Instytucie Filologii Słowiańskiej UW – niezależnie od tego, co mogłaby sugerować nazwa – nie wykładano języków wschodniosłowiańskich. W zmienionej nazwie precyzyjnie został określony zakres kompetencji dydaktycznych i badawczych ośrodka.

⁶ Warto dodać, że polskie kulturoznawstwo będące aktorem, a jednocześnie krytycznym obserwatorem transformacji systemowej, zaczęło na przełomie XX i XXI wieku rozbudowywać instytucjonalne ramy, stabilizować swą pozycję w ośrodkach akademickich i strukturze polskiej nauki, a także redefiniować obszary i metody badań oraz pozostający z nimi w ścisłej relacji model kształcenia akademickiego.

nauki oraz potrzebę jej społecznej użyteczności⁷. A zatem w pracy nad nowym programem slawistyki głównym zadaniem stało się powiązanie refleksji skoncentrowanej na specjalistycznej interpretacji tekstów kultury z kształceniem kompetencji komunikacyjnych oraz praktycznych umiejętności działania zarówno w kulturze i w języku kraju kierunkowego (bułgarskim, czeskim, chorwackim, serbskim, słowackim, słoweńskim i in.), jak i na rzecz upowszechniania wiedzy o nim w Polsce.

Dotychczas polska slawistyka (podobnie jak i polonistyka) pielęgnowała tradycyjną formułę studiów teoretyczno-filologicznych, przygotowujących w większym stopniu do dalszego studiowania niż do wykonywania konkretnych zawodów (Dubisz 2017: 14–15). Model ten coraz mocniej (także w wyniku widocznej zmiany generacyjnej w szeregach pracowników) był odczuwany jako nieadekwatny do rzeczywistości i rozmiągający się z postulowaną przez liczne środowiska akademickie wizją profesyjotwórczej roli uniwersytetu⁸, a także z dążeniem do uwrażliwienia akademii na sprawy społeczne. Wychylenie ku przestrzeni publicznej oznaczało zwrot ku edukacji krytycznej i praktyce relacyjnej, rozumiejącej, w związku z czym podjęte wówczas wysiłki zredefiniowania zadań Instytutu Slawistyki Zachodniej i Południowej należy postrzegać w kategoriach aktywizującej, zakładającej czynną partycypację *praktyki uczenia kultur* (określenie Mieke Bal (Bal 2012: 316)). Dobrze tę koncepcję ujmuje Ryszard Nycz, który w książce *Kultura jako czasownik* charakteryzuje świat nowej humanistyki, dowodząc, że jest to „po pierwsze i przede wszystkim, świat immanencji, rzeczywistość partycypacji, poznania od wewnątrz, poznania uczestniczącego”, „uniwersum podmiotowej aktywności” (Nycz 2017: 59). Owszem, granice kultur pozostających obszarem zainteresowania ISZiP są wyznaczone przez języki zachodnio- i południowosłowiańskie, one też stanowią podstawę instytucjonalnego wyodrębnienia kierunku akademickiego, jednak nietrudno zauważyć, że przedmiot owej *praktyki uczenia* nie wyczerpuje się w słowiańskiej językosferze, a zatem nie może być do niej

⁷ Ten reformatorski proces został zainicjowany w 2005 roku, w swych programowych założeniach nawiązywał do postulatów sformułowanych podczas Zjazdu Polonistów – „Polonistyka w przebudowie”, zorganizowanego w Krakowie 22–25 listopada 2004 roku (Dubisz 2017: 14–15).

⁸ Przy nowym podziale studiów na trzyletnie studia pierwszego stopnia i dwuletnie studia drugiego stopnia, dokonany w myśl reformy bolońskiej, studia licencjackie zyskały charakter studiów zawodowych.

redukowany. Nawet jej samej nie sposób przecież zgłębiać bez kontekstu-
alizującego doświadczenia obejmującego różne wymiary rzeczywistości,
złożone sfery wpływów oraz rozmaite układy odniesień historyczno-kul-
turowych.

Na początkowym etapie jednymi z głównych drogowskazów w poszu-
kiwaniach nowej, kulturoznawczej formuły studiów slawistycznych stały
się dokonania profesor Joanny Rapackiej z zakresu historii idei na gruncie
piśmiennictwa południowosłowiańskiego, a także badania folklorystyczne
(obejmujące zarówno społeczności lokalne, jak i obszar całej Słowiańsz-
czyzny), prowadzone przez profesora Krzysztofa Wrocławskiego. Bezpo-
średnią zapowiedzią zmiany, a następnie przewodnikiem w procesie jej re-
alizacji był tekst profesor Joanny Rapackiej *Czy istnieje literaturoznawstwo
słowiańskie?* z 2001 roku. W artykule tym obok rekonstrukcji dziejów oraz
diagnoz dotyczących współczesnej kondycji slawistyki, pojawiły się istot-
ne dezyderaty dotyczące konieczności łączenia pytań o przyszłość studiów
slawistycznych z refleksją na temat przyszłości slawistyki jako dyscypliny
badawczej, co – zdaniem autorki – stanowi warunek profesjonalizmu oraz
decyduje o etycznym wymiarze uprawiania nauki (Rapacka 2001)⁹. Myśl
tę należy mocno podkreślić zwłaszcza w obliczu pojawiających się raz po
raz propozycji uniwersyteckich decydentów, by tzw. praktyczną naukę ję-
zyków słowiańskich wytransferować poza Instytut Slawistyki Zachodniej
i Południowej, a więc oddzielić od kompleksu przedmiotów będących
zarówno formą weryfikacji badań naukowych prowadzonych na ich pod-
stawie. A przecież powinny one funkcjonować nawet nie tyle jako dopeł-
nienie lektoratów, ile raczej jako przestrzeń, w której wiedza i sprawności
z nich wyniesione mogą zostać zastosowane, czyli zinstrumentalizowane
w bardziej złożonych działaniach poznawczych. Lektorat języka kierun-
kowego jest traktowany w pierwszym rzędzie jako laboratorium sytuacji
komunikacyjnych („wiedza jak”), niemniej w warunkach akademickich
należy zdecydowanie uwzględnić naukową/badawczą aplikowalność wy-
uczonych kompetencji językowych pozostających niezbywalnym progiem
poznania kultury („wiedza że”), która tworzy środowisko naturalne dane-
go języka.

⁹ Na temat kulturowego otwarcia slawistyki pisała także Maria Dąbrowska-Partyka (Dąbrowska-Partyka 2013).

W swej diagnozie Joanna Rapacka podkreśla potrzebę redefinicji zakresu sławistyki jako dyscypliny akademickiej, zauważa jednak przy tym, że o ile językoznawstwo słowiańskie posiada konkretny przedmiot badań wyodrębniony według niebudzących wątpliwości kryteriów lingwistycznych, o tyle kategorie Słowiańszczyzny (mającej historyczny desygnat) i słowiańskości (wyrażającej się w językowym podobieństwie) w odniesieniu do literaturoznawstwa czy kulturoznawstwa tracą swą funkcjonalność, a „perspektywa, którą stwarzają sławistyczne ramy, jest z gruntu fałszywa” (Rapacka 2001: 21). Po pierwsze, pozostaje obciążona ideologicznie, między innymi dlatego, że stanowi dziedzictwo dziewiętnastowiecznej filologii opartej na wizji kulturowego pokrewieństwa grup słowiańskich wywodzonego z językowej bliskości. Po drugie, buduje zamknięty układ odniesienia, zdaje się bowiem ignorować fakt przynależności grup/narodów słowiańskich do różnych kręgów kulturowych i stref oddziaływań politycznych dalece rozleglejszych niż obszar Słowiańszczyzny. Należy podkreślić, że ten krytyczny ogląd służy nie zanegowaniu racji istnienia kierunku w innych niż językoznawcza odsłonach. Jego celem jest zmapowanie na nowo przedmiotu zainteresowań badawczych, a także przemyślenie w nowych porządkach znaczeniowych potencjału studiów sławistycznych, również po to, by za pomocą zmodernizowanego programu sprzyjać zwiększeniu mobilności studentów w przyszłym życiu zawodowym.

Między folklorystyką i antropologią

Zapowiedzią wprowadzenia do programu sławistyki wątków kulturoznawczych oraz krokiem do sformalizowania tej oferty, będącej odpowiedzią na zainteresowania i potrzeby edukacyjne studentów, stały się zajęcia folklorystyczne prowadzone od końca lat siedemdziesiątych XX wieku przez Krzysztofa Wrocławskiego. O kulisach tych pionierskich przedsięwzięć dowiadujemy się między innymi z wspomnieniowej wypowiedzi Profesora:

Z czasem zacząłem prowadzić także seminaria magisterskie o profilu folklorystycznym, cieszące się sporą popularnością wśród studentów. Sądzę, że to na tych zajęciach doszło do pierwszego poszerzenia zakresu tematycznego studiów sławistycznych o problematykę kulturoznawczą. Choć należy zaznaczyć, iż Rada Instytutu z pewnymi oporami zatwierdziła wówczas tematy prac magisterskich przekraczające tradycyjną tematykę językoznawczą i literaturoznawczą (Wrocławski 2008: 16).

Mimo oporów środowiska strzegącego „czystości” i samodzielności filologicznej slawistyki, obawiającego się postmodernistycznego rozmycia granic i naruszenia hierarchii sankcjonowanych mocą akademickiej tradycji, zajęcia poświęcone kulturze ludowej Słowian z czasem coraz intensywniej i planowo były wzbogacane o zagadnienia obejmujące inne rejestry tzw. kultury niskiej, wernakularnej, potocznej. Chodziło również o to, by odejść od hegemonii tekstu, polegającej między innymi na tekstualizacji nietekstowych obszarów kultury, ta bowiem – jak zauważa Grzegorz Godlewski – może prowadzić do zniekształcenia przedmiotu badania „za sprawą rzutowania kategorii i pojęć tekstowych na zjawiska, które w wyniku takich operacji tracą to, co stanowi o ich naturze” (Godlewski 2016: 53).

W literaturocentrycznym projekcie filologicznych studiów slawistycznych pozostałe obszary wywarzania rzeczywistości kulturowej, niemieszczące się w obiegu wysokim, w porządku tekstu, były albo nieobecne, albo funkcjonowały przez długi okres niejako na marginesie, w postaci przedmiotów fakultatywnych. Folklorystyka jako stały (choć nieobligatoryjny) element programu stwarzała organizacyjną ramę dla prezentacji tradycyjnej twórczości ustnej i synkretycznych form ludowych. Ten aspekt ma niebagatelne znaczenie w przypadku Słowiańszczyzny, a zwłaszcza jej południowych obszarów posiadających bogatą tradycję epicką i budujących swe kanony kulturowe oraz tożsamościowe autonarracje na dziedzictwie przekazu oralnego, albowiem to właśnie ta sfera aktywności społecznej i ekspresji wspólnotowej odegrała kluczową rolę w procesach narodotwórczych. Jej poznanie posiada zatem istotną wartość dla rozwijania krytycznej refleksji nad różnymi projekcjami i projektami Słowiańszczyzny ujmującymi ją jako historyczno-kulturową całość i czyniącymi z niej obszar ideologicznych konstrukcji. Z kolei analiza tego, jak funkcjonuje, mutuje, a wreszcie wędruje idea słowiańska, może być instruktynym punktem wyjścia dla debaty nad tym, czym, jest i czym ma być slawistyka.

Uczestnicy seminariów Krzysztofa Wrocławskiego chętnie podejmowali tematy związane z problematyką sięgającą poza normatywnie, elitarystycznie i ekskluzywnie ujmowany kanon, poza domenę tekstu literackiego (*Spis*: 2008). Nowoczesny rys tym studenckim eksploracjom nadało rozszerzenie spektrum metodologicznego o aktualne, zantropologizowane badania nad komunikacją, lokujące swe zainteresowania w przestrzeni rozpiętej między rejestrem tradycyjnych form kulturowej ekspresji

a praktykami postpiśmiennymi, wizualnymi, performatywnymi, wirtualnymi itp. Tej metodologiczno-tematycznej reorientacji zajęć slawistycznych i koncepcji badawczych coraz chętniej podejmowanych przez studentów towarzyszyło przewartościowanie artystycznej wykładni pojęcia kultury oraz propagacja jej antropologicznej definicji.

W tendencji tej dojrzeć można symptom rozleglejszych procesów zachodzących w humanistyce przełomu wieków, a sygnowanych mianem antropologizacji (Pomieczński, Sikora 2009). Antropologia kulturowa – jako określona matryca poznawcza, strategia myślenia, szczególna praca teoretycznej wyobraźni, nastawiona na upodmiotowioną, zaangażowaną interakcję, interdyscyplinarną optykę, a przede wszystkim na **rozumienie**¹⁰ oparte na świadomym swych kulturowych uwarunkowań i ograniczeń „spojrzeniu z bliska i oddali” – stała się w tym czasie także na gruncie polskiej nauki „ważnym uzupełnieniem historycznych oraz literackich sposobów pojmowania świata poprzez teksty” (Hastrup 2008: 10–11). Dla zespołów działających w humanistyce antropologiczna perspektywa oznaczała wychylenie ku temu, co cielesne, osobowe, ku spersonalizowanej, aktywnej, partycypacyjnej pozycji badacza. Od końca lat 90. XX wieku jej rezonans na warszawskiej slawistyce, preferującej pracę w małych grupach oraz indywidualny kontakt wykładowcy ze studentem, jest odczuwalny w sposobie rekonceptualizacji programu studiów i poszczególnych przedmiotów oraz w dążeniach do unowocześnienia form podawczych – warsztatów, pracowni, projektów naukowych i animacyjnych, tutoringu.

Wprowadzane stopniowo kulturoznawcze rozszerzenie treści kształcenia w ówczesnym Instytucie Filologii Słowiańskiej zaowocowało poszukiwaniem nie tylko nowych metodologii badawczych, ale również strategii metodycznych. Wiązało się z wyjściem poza mury uniwersytetu, poza sytuacje akademickie, w teren. Doskonałym, choć niełatwym przykładem poszukiwań nowej formuły działania w ramach studiów slawistycznych, okazały się prowadzone przez grupę seminaryjną profesora

¹⁰ Przywołana tu, kluczowa dla studiów poświęconych kulturom obcym, kategoria rozumienia ma w humanistyce bogatą tradycję – buduje paradygmatyczną dla nowoczesnej humanistyki postawę refleksyjności. Jej Diltheyowska wykładnia sformułowana na gruncie filozofii z powodzeniem zadomowiła się także na gruncie antropologii. Clifford Geertz definiując zadania antropologa terminem „rozumienie rozumienia”, uczynił ją zasadą hermeneutyki kulturowej, której zadaniem jest „zrozumieć, jak rozumieć – nie nasze – rozumienia” (Geertz 2005: 15).

Wrocławskiego w 1995 roku badania wśród muzułmańskich uchodźców z Bośni, którzy w czasie wojny osiedlili się koło Jeleniej Góry (Wrocławski 2008: 17). Inicjatywy tego rodzaju, jakkolwiek nadal incydentalne, zwiastowały dowartościowanie – obok pracy ukierunkowanej na interpretację tekstu – również porządku doświadczenia, obok analitycznej lektury – także uczestnictwa i krytycznego zaangażowania w rzeczywistość będącą przedmiotem naukowego namysłu. W wymiarze przygotowania studentów do pracy zawodowej kształtowane w ten sposób sprawności stanowić mogły uzupełnienie warsztatu slawisty wykorzystującego swoje wykształcenie najczęściej w pracy tłumacza języków i literatur o nowe, bardziej zróżnicowane kompetencje. Zachodzące przemiany, zyskujące stopniowo aprobatę coraz liczniejszej grupy wykładowców, zmierzały ku dydaktyce zorientowanej na stosowanie nabytej wiedzy w rzeczywistych sytuacjach egzystencjalnych i społecznych oraz uruchamiająca czynne, doświadczeniowe/empiryczne podejście do kultur krajów zachodnio- i południowo-słowiańskich jako materii studiów, które umożliwiłoby przygotowanie studenta do roli zawodowej animatora w domu kultury, ośrodku edukacyjnym, w wydawnictwie, galerii bądź muzeum.

Slawista w przestrzeniach kultury

Po oficjalnej zmianie kierunku kluczowym etapem instytucjonalizacji modernizacyjnych przekształceń warszawskiej slawistyki było opracowanie nowego programu studiów uwzględniające parametry ustalone dla kulturoznawstwa przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Obok modułów językoznawczego i literaturoznawczego tradycyjnie stanowiących podstawę programową kierunku został wyodrębniony także moduł kulturoznawczy, oparty na teoretyczno-metodologicznych założeniach antropologii kulturowej. Bezpośrednią inspiracją dla jego organizacji stał się autorski program studiów z zakresu wiedzy o kulturze oraz doświadczenia specjalizacji *Animacja kultury*. Uruchomione odpowiednio w 1985 i w 1991 roku na Wydziale Polonistyki UW w Katedrze Kultury Polskiej stały się zacznym oryginalnej, jedynej w swoim rodzaju szkoły kulturoznawstwa konsekwentnie i dynamicznie rozwijającej się dziś w Instytucie Kultury Polskiej UW (Mencwel 2008; Godlewski i in. 2002), do której Instytut Slawistyki nawiązuje, ale też którą profiluje i rozwija wedle swoich potrzeb.

Testem, dodajmy – udanym, dla innowacyjnej formuły slawistyki kulturoznawczej stał się badawczo-animacyjny projekt *Slawista w przestrzeniach kultury*, zorganizowany dzięki środkom pozyskanym z Funduszu Innowacji Dydaktycznych UW w roku akademickim 2007/2008, a przeznaczony dla licznej grupy studentów slawistyki wszystkich roczników i specjalności. Inicjujący to przedsięwzięcie, ówczesny dyrektor ISZiP Jerzy Molas oraz koordynatorki Anna Kobylińska i Magdalena Bogusławska, przyjęli za punkt wyjścia myśl, że nowy profil kształcenia slawistycznego należy wypracować zespołowo, nie w gabinecie i nie na papierze, tylko – zgodnie z ideą czynnego humanizmu – w dyskusji i w procesie twórczego działania. Projekt obejmował cykl tematycznych spotkań z badaczami akademickimi (antropologami, etnologami i socjologami), a także z ekspertami, animatorami kultury i twórcami reprezentującymi różne instytucje artystyczne, edukacyjne, społeczne z Polski, Bośni i Hercegowiny, Czech, Macedonii, Serbii, Słowacji i Słowenii. Gośćmi ISZiP, a zarazem gospodarzami kolejnych spotkań byli między innymi: Maria Parczewska i Janusz Byszewski z Laboratorium Edukacji Twórczej Centrum Sztuki Współczesnej w Warszawie; Jana Pilátová, dramaturżka czeskiego Divadlo Continuo; Zbigniew Machej, dyrektor Instytutu Polskiego w Bratysławie; Michał Malinowski z Muzeum Opowiadaczy Historii; Leszek Czajka oraz Iwona Terlikowska prowadzący warszawską Galerię WizyTUjącą; Dejan Ubović, szef założonej w Belgradzie niezależnej organizacji Kulturni Front; Ljubiša Nikodinovski Biš, organizator macedońskiego Festiwalu „Mlad otvoren teatar”, Robert Walzl ze słoweńskiego teatru Mini poletje oraz Monja Šuta reprezentująca Međunarodni Forum Bosna (Centar za rodna istraživanja). W ramach warsztatów studenci mogli zapoznać się z metodami i etyką badań terenowych, a także z różnorodnymi formami kreatywnego uczestnictwa w kulturze i społecznego oddziaływania poprzez wytwarzanie i praktykowanie wiedzy oraz sztuki (teatru, performansu, literatury, sztuk wizualnych). Puentą uczestnictwa w projekcie była realizacja autorskich projektów studenckich, związanych z wybranymi krajami słowiańskimi. Wśród zrealizowanych wówczas przedsięwzięć należy wspomnieć następujące:

– reportaże etnograficzne: „Vracovské dožinky” – *intymne spojrzenie na tradycję, Cieszyn i Český Těšín jako jedno miasto – Obchody Święta Trzech Braci; Spotkać, poznać, zrozumieć* barter kulturalny Gimnazjum

w Sremskich Karłowicach (Serbia) i X Liceum Ogólnokształcącym im. Królowej Jadwigi w Warszawie, *Skarby kultury wschodniej Słowacji*; wystawy: *Balkany – bo każdy ma swoją historię* i *Plakat dla Polski. Ojczyzna widziana oczami dzieci polonijnych w Warnie*;

– badania terenowe: *Umieranie wsi w Serbii, Łużyckość w życiu codziennym mieszkańców Budziszyna oraz Polacy w Słowenii*;

– udział w organizacji imprez kulturalnych: Festiwalu Filmowego *Jeden svět* w Pradze, przegląd polskiego filmu dokumentalnego w Nowym Sadzie *Polska – dokument – akcja*, Międzynarodowego Festiwalu Teatrów Dziecięcych w Suboticy;

– staże w polskich i zagranicznych instytucjach kultury, takich jak: Sarajewski ratni teatar w Sarajewie, Stowarzyszenie „Amica Educa” w Tuzli (Bośnia i Hercegowina), Literárne informačné centrum w Bratysławie, Stanica Žilina – Záríečie, Matica slovenská (Słowacja), Kinoteka Jugosłowiańska w Belgradzie, Teatr Młodych w Suboticy (Serbia), Międzynarodowy Festiwal Tańca Współczesnego „Tanec Praha” (Czechy), Centar za dramski umetnosti T-HOUSE w Skopju (Macedonia Północna).

W efekcie zrealizowany z ogromnym rozmachem projekt *Slawista w przestrzeniach kultury* stał się wizytówką nowego modelu studiów opartego na hermeneutyce działania. Jego idea zrodziła się poczucia niedosytu, z konstatacją, że dominujące w badaniach i dydaktyce slawistycznej utekstowanie rzeczywistości kulturowej daje wprawdzie umiejętność opowiadania o danej kulturze, natomiast w bardzo ograniczonym zakresie buduje praktyczną kompetencję sprawnego i odpowiedzialnego uczestniczenia w niej. Horyzontem myślenia osadzonego w hermeneutyce *praxis* jest organizowanie procesu dydaktycznego zorientowane na kreowanie sytuacji poznawczych, podczas których student w standardowych czynnościach obserwacji oraz interpretacji może wykazać się postawą refleksyjnego, dyskursywnego i krytycznego zaangażowania oraz interaktywnej, świadomej etycznych wyzwań, obecności w kulturze będącej przestrzenią poznania.

Inną konstruktywną inspiracją dla reformy profilu studiów w ISZiP było przemyślenie na nowo i wykorzystanie doświadczeń z zakresu dydaktyki zachodnio- i południowosłowiańskich literatur narodowych. Nie przez przypadek zbiegło się ono w czasie ze wzmożoną krytyką tradycyjnego literaturoznawstwa obawiającego się konsekwencji rozluźnienia granic pomiędzy poszczególnymi dziedzinami humanistyki (Tabaszewska

2017: 264) oraz stojącego w obliczu głębokich przeobrażeń sfery medialnej i zasad funkcjonowania odbiorczej wrażliwości intelektualnej i estetycznej. Polska slawistyka szybko zaakceptowała fakt, że w przypadku literaturoznawstwa mniejszych języków definicja literatury nigdy nie może być tylko i w całości estetyczna. A ponieważ twórczość literacka posiada ogromny potencjał funkcjonowania jako medium wiedzy o kulturze, pozwalające na kompleksowy wgląd w złożony system zjawisk i procesów społecznych, musi zatem godzić się na podważanie własnej autoteliczności, jedności i autonomii. Właściwość ta nawet w czasach dominacji filologii na warszawskich studiach slawistycznych nakazywała dostrzegać w beletryście „zapis i prospekt zbiorowych tożsamości” (Czapliński 2005: 32; Koziołek 2017: 64). Stąd też na zajęciach z historii lub typologii literatur słowiańskich, prowadzonych na warszawskiej slawistyce wiedza o kulturze kraju specjalności była i jest przywoływana na prawach mniej lub bardziej pogłębionej kontekstualizacji omawianych utworów, poprzez uwzględnianie w ich analizie i interpretacji złożonych historycznych i społecznych uwarunkowań. Przesunięcie wektora przez tekst poza tekst oraz przedefiniowanie zadań subdyscypliny może zatem uchronić literaturę przed marginalizacją jej znaczenia zarówno w programach uniwersyteckich, jak i w percepcji studentów. Przy takim podejściu jawi się ona jako jedna spośród wielu, ważna, choć niedominująca w pejzażu medialnym, praktyka słowna, językowa forma myślenia, działania i zachowania umocowana w złożonym systemie kultury, a także system ten reprezentująca i utrwalająca.

W konsekwencji tych przewartościowań przedmioty z zakresu literatur krajów specjalności, mające w ISZiP długą i bogatą tradycję w postaci dokonań Teresy Dąbek-Wirgowej, Joanny Rapackiej, Jana Wierzbickiego, Zdzisława Darasza, Grażyny Szwat-Gyłybowej oraz Joanny Goszczyńskiej, są dziś uzupełniane treściami i/lub zajęciami dotyczącymi popularnej twórczości słownej, tekstowych gatunków nieliterackich, kultury literackiej (zagadnienia czytelnictwa, rynku wydawniczego, instytucji organizujących życie literackie), historii idei, a także warsztatami pisarskimi, edytorsko-redakcyjnymi i translatorycznymi. Są to rozwiązania pozwalające wyjść poza kanon literatury pięknej, a także potraktować ją jako przewodnik po meandrach myślenia „studiowanego” Innego, jako mapę zbiorowych podmiotowości, którym poświęcamy naszą uwagę i badania.

Z chwilą administracyjnego usankcjonowania zmiany w Instytucie do obowiązkowego cyklu (obok zajęć literaturoznawczych i językoznawczych) wprowadzono konwersatoria, warsztaty, ćwiczenia i wykłady stanowiące rdzeń modułu kulturoznawczego. Powiązane z językiem kierunkowym takie przedmioty, jak *Kultura popularna* czy *Wiedza o sztuce* pozwoliły otworzyć studia slawistyczne na media nietekstowe (film, telewizja, sztuki wizualne, fotografia, plakat i in.) jako ważne formy organizujące kulturowy przekaz. *Geografia kulturowa*, *Mysł kulturoznawcza*, *Zwyczaje, obyczaje i kultura religijna kraju* (z czasem wycofane z zestawu obowiązkowego) oraz *Współczesne życie społeczno-polityczne i instytucje kultury*, czyli przedmioty łączące instrumentarium kulturoznawcze z celami gлотodydaktycznymi, zostały skonstruowane jako paralektory dobrze wpisujące się w koncepcję działania w języku i poprzez język na bardziej zaawansowanym poziomie wiedzy kierunkowej. Na studiach magisterskich obok *Historii idei kraju specjalności* (usuniętej z podstawowego kursu w 2019 roku) znalazła się także *Antropologia polityki kraju kierunkowego*, którą w 2019/2020 zastąpiono szerszym tematycznie przedmiotem *Antropologia współczesności* rozwijającym treści propedeutycznego przedmiotu *Antropologia kultury* (na pierwszym roku studiów licencyjnych) i wykorzystującym narzędzia wypracowane w toku zajęć z zakresu *Metod badań kulturoznawczych*. Na studiach drugiego stopnia praktycznym sposobem ewaluacji kompetencji slawistycznych oprócz rozprawy magisterskiej jest realizacja studenckiego projektu naukowego, pomyślanego jako forma aktywizacji badawczej włączającej studentów w życie naukowe uczelni.

Domknięciem cyklu są realizowane na poziomie magisterskim przedmioty: *Lingwistyka kulturowa dla slawistów* oraz (prowadzone osobno dla bohemistów i słowacystów, a osobno dla slawistów południowych) *Relacje międzykulturowe w regionie*, jak i uszczegółowiające je zajęcia fakultatywne z zakresu komparatystyki kulturowej, studiów regionalnych i międzykulturowych itp., które pozwalają profilować refleksję nad kluczowymi dla kierunku kategoriami Słowiańszczyzny i słowiańskości w nowych ujęciach metodologicznych. Obejmująca zbiór czy też, precyzyjniej rzecz ujmując, konstelację wielu języków, kultur, grup etnicznych, narodów, krajów pozostających w ciągłych, dynamicznych, pośrednich i bezpośrednich relacjach, odznaczającej się sporym podobieństwem oraz zbieżnością historycznych doświadczeń, może doskonale funkcjonować jako platforma studiów oraz

badan interkulturowych. Takie sformatowanie kierunku wynika z potrzeby prezentacji języków, historii i kultur kierunkowych / kultur narodowych w różnych układach historyczno-politycznych i relacjach z innymi podmiotami, a także w perspektywie badań transferów kulturowych oraz procesów globalizacyjnych. Sławistyczne, wielokierunkowe kształcenie w zakresie zagadnień wielokulturowości zyskuje dodatkową wartość także w tym sensie, w jakim niezbywalne okazuje się dziś nabywanie tego rodzaju kompetencji w świecie, w którym doświadczenie kulturowego pluralizmu, a w tym międzykulturowego współdziałania i konfliktu, staje się dominujące. Z tego względu wymóg empatycznego stosunku do złożoności świata, jak również relatywizacji i krytycznego oglądu własnego doświadczenia społecznego, stanowi dziś jedną z fundamentalnych racji uprawiania kulturoznawstwa. Wprawdzie z perspektywy instytucjonalnego pragmatyzmu podział studiów sławistycznych na kierunki według klucza narodowego jest poręczny organizacyjnie, niemniej – niestrzeżony ofertą dydaktyczną, wiążącą różne ujęcia badawcze – grozi zamknięciem w zbyt wąskich i spetryfikowanych specjalizacjach. To z kolei nie tylko skraca perspektywę poznawczą, ale także ogranicza konkurencyjność studiów sławistycznych, a w konsekwencji negatywnie rzutuje na kwalifikacje absolwenta próbującego odnaleźć swe miejsce na rynku pracy.

Otwarte pytania

Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej UW jak dotąd najbardziej zdecydowanie i konsekwentnie spośród polskich sławistyk na przełomie XX i XXI wieku włączył się w procesy kształtowania nowych współrzędnych humanistyki. Dokonał tego, przeprowadzając gruntowną zmianę programową, której głównym elementem stało się ramowanie orientacji kulturoznawczej, opartej na teoretycznych i metodologicznych podstawach antropologii i propagującej w procesie kształcenia postawę uczestnictwa. Motywacją z jednej strony była krytyczna ocena potencjału transformacji systemowej, zachodzącej w Polsce oraz w krajach słowiańskich po 1989 roku, z drugiej zaś silny wewnętrzny impuls, płynący z dotychczasowych dokonań i poszukiwań badawczych zespołu, z wypracowanej przez dekady tradycji naukowo-dydaktycznej oraz kultury organizacyjnej. To one stały się punktem wyjścia dla konceptualizacji nowych form funkcjonowania sławistyki we współczesnej, pozostającej w ciągłym ruchu

przeźreni wiedzy coraz mocniej narzucającej swym aktorom projektowy tryb działania. Kulturoznawcza rama studiów slawistycznych wyznacza dziś kierunek poszukiwań nowoczesnej i innowacyjnej formy wytwarzania i upowszechniania wiedzy o słowiańskich krajach Europy Środkowej i Bałkanów, tworzących trudny i skomplikowany badawczo obszar nazywany Inną Europą, nie-Europą, a także – pogardliwie – „tanią Europą” (Azarova 2017), do którego i my (chcąc, nie chcąc) należymy. Projektowanie kulturoznawczej slawistyki wymagało nie tylko uruchomienia i pogłębienia profesjonalnych kompetencji zespołu, ale także nowego podejścia do samego pojęcia instytucjonalizacji. Należało uznać w niej nie tyle odgórnie modelowany mechanizm strukturyzowania i formalizacji nowego układu, ile proces otwarty na ciągłe akty przeramowania (*reframing*), wypracowywany w dialogu ze studentami, w rozległej sieci twórczych relacji z zewnętrznymi instytucjami nauki i kultury. Ta niedokończona, zaplanowana długoterminowo lekcja instytucjonalizacji kulturoznawczych studiów slawistycznych uczy środowisko warszawskiej slawistyki gotowości, by w ewoluujących kontekstach społecznych, politycznych, technologicznych nieustannie poddawać w wątpliwość ustalone rozwiązania, by wciąż stawiać pytania. W jaki sposób slawistyka jako kierunek akademicki powinna definiować swą użyteczność? Jak pozycjonować kulturoznawstwo w stosunku do językoznawstwa będącego dyscypliną decydującą o spójnej tożsamości studiów slawistycznych? Czy w dominującej aktualnie konfiguracji zogniskowanej wokół specjalności narodowych slawistyka ma rację istnienia w przyszłości? Jakie wartości może wnieść do współczesnej humanistyki? I wreszcie, jakie strategie ma stosować, by wyzbyć się kompleksu peryferyjności, a może – wręcz przeciwnie – by wykazać nieoczywistą wartość tejże, czyniąc z własnego pola badań i kształcenia domenę eksperymentu, przestrzeń twórczych pęknięć, sferę intelektualnej niezależności?

Bibliografia

- Azarova, A. (2017). Eastern Europe according to British media. More likely to go to Italy for cappuccinos than join the ethnic fighting in Kosovo. <http://politicalcritique.org/cee/2017/azarova-uk-media-eastern-europe-western-representation/> [11 III 2020].
- Bal, M. (2012). *Wędrujące pojęcia w naukach humanistycznych*, przeł. Bucholc, M. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.

- Czapliński, P. (2015). Zbyt późna nowoczesność. W: *Reforma kulturowa 2020 – 2030 – 2040, 2015*, Żakowski, J. (red.). Warszawa: Krajowa Izba Gospodarcza. <http://nck.pl/obserwatorium-kultury/317212-2015-reforma-kulturowa-2020-2030-2040> [17 III 2020].
- Dąbrowska-Partyka, M. (2013). Zwrot kulturowy w polskim literaturoznawstwie sławistycznym. *Pamiętnik Słowiański*, LXII, 1–2, 41–57.
- Douglas, M. (2012). *Jak myślą instytucje*, przeł. Siara, O. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dubisz, S. (2017). Instytut Polonistyki Stosowanej – pierwsza dekada. W: *Doświadczenie, praktyczność, nowoczesność. Dziesięć lat Instytutu Polonistyki Stosowanej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego*, Bąbiak, G.P. (red.). Warszawa: Instytut Polonistyki Stosowanej Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 9–42.
- Geertz, C. (2005). *Wiedza lokalna. Dalsze eseje z zakresu antropologii interpretatywnej*, przeł. Wolska, D. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Godlewski, G. (2016). Antropologia praktyk językowych: wprowadzenie. W: *Antropologia praktyk językowych*, Godlewski, G., Karpowicz, A., Rakoczy, M. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 7–80.
- Godlewski, G., Kurz, I., Mencwel, A., Wójtowski, M. (red.) (2002). *Animacja kultury. Doświadczenie i przyszłość*. Warszawa: Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gosk, H. (2012). Tożsamościotwórcze aspekty polonistycznych studiów postzałożnościowych. *Teksty Drugie*, 3, 51–62.
- Hastrup, K. (2008). *Droga do antropologii. Między doświadczeniem a teorią*, przeł. Klekot, E. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kosińska, M., Skórzyńska, A., Szykowna, S., Walczyk, J. (2019). Edukultury. Praktyki uczenia (się) w kulturze najnowszej, *Kultura Współczesna*, 2: *Zwrot edukacyjny w kulturze?*, 10–11.
- Koziołek, R. (2017). Humanistyka literaturoznawcza w dobie nowych konfliktów plemiennych. Próba wykonania ruchu. *Teksty Drugie*, 1, 60–69.
- Marczewska, M. (2016). Teoria neoinstytucjonalna. W: *Zarządzanie, organizacje i organizowanie – przegląd perspektyw teoretycznych*, Klinczewicz, K. (red.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, 186–194.
- Mencwel, A. (2008). Autokomentarz naukowy. *Przegląd Filozoficzno-Literacki*, 4 (21), 159–162.
- Molas, J. (red.) (2005). *Z historii sławistyki na Uniwersytecie Warszawskim*. Warszawa: Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego.

- Nycz, R. (2017). *Kultura jako czasownik. Sondowanie nowej humanistyki*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Pękała, T. (2016). Performans i teatralizacja – pojęcia wędrujące. W: *Teatr, teatralizacja, performatywność*, Pękała, T. (red.). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Pomieciński, A., Sikora, S. (2009). *Znikające granice. Antropologizacja nauki i jej dyskursów*. Poznań: Biblioteka Telgte.
- Rapacka, J. (2001). Czy istnieje literaturoznawstwo słowiańskie? W: *Slawistyka u progu nowego wieku*, Zieliński, B. (red.). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM w Poznaniu. Seria Filologia Słowiańska, 6, 19–24. Przedruk w: Rapacka, J. (2002). *Śródziemnomorze – Europa Środkowa – Bałkany. Studia z literatur południowosłowiańskich*, Dąbrowska-Partyka, M. (red.). Kraków: Universitas, 459–464.
- Scott, R.W. (2014). *Institutions and organization. Ideas, interests, and identities*. Los Angeles – New Delhi – Singapore – Washington: SAGE Publications, 56–71.
- Sitek, M. (2013). Zmiana instytucjonalna w teorii nowego instytucjonalizmu – nowe koncepcje teoretyczne i ich zastosowania w analizie polityk publicznych. W: *Analiza polityki publicznej. Podejścia teoretyczno-metodologiczne*, Wojciuk, A. (red.). Warszawa: IBE, 44–55.
- Spis prac doktorskich i magisterskich napisanych pod kierunkiem Profesora Krzysztofa Wrocławskiego (2008). W: *Bunt tradycji, tradycja buntu. Księga dedykowana Profesorowi Krzysztofowi Wrocławskiemu*, Bogusławska, M., Szwat-Gyłybowa, G. (red.). Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego, 403–409.
- Tabaszewska, J. (2017). Literaturoznawstwo służebne. *Teksty Drugie* 1, 162–173.
- Wrocławski, K. (2008). W uniwersyteckich aulach i pośród bałkańskich wzgórz. Rozmowa z Profesorem Krzysztofem Wrocławskim (rozmowę przeprowadziły M. Bogusławska i G. Szwat-Gyłybowa). W: *Bunt tradycji, tradycja buntu. Księga dedykowana Profesorowi Krzysztofowi Wrocławskiemu*, Bogusławska, M., Szwat-Gyłybowa, G. (red.). Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego, 9–23.
- Богуславска, М. (2019). Од културне херменеутике ка примењеној хуманистици – србистика на Варшавском универзитету данас. W: 48. *Научни састанак у Вукове дане. Српски језик, књижевност и култура на страним универзитетима, актуелно стање и перспективе*, Београд – Тршић 13–17.09.2018. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни слаvistички центар, 107–116.

Language, experience, activity – Slavic cultural studies at the University of Warsaw

Summary

The paper deals with the process of institutionalization of cultural studies at the Institute of Western and Southern Slavic Studies, University of Warsaw. It shows the determinants and the course of institutional change, within which a new, original concept of studies was developed and implemented, based on an interdisciplinary approach and combining the linguistic and philological traditions of Slavic studies with the perspective of cultural anthropology. The author analyzes the ways in which the opening of didactics and research areas to cultural studies at the Institute of Western and Southern Slavic Studies can be considered a response to the political, social, and civilizational transformations taking place in the Slavic countries following the end of the 20th century, as well as how this transformation helps to face the challenges posed by today's culture of knowledge.

Magdalena Bogusławska, kulturoznawczyni, slawistka, polonistka. Zajmuje się obszarem słowiańskich Bałkanów, przede wszystkim kulturą wizualną, widowiskami kulturowymi oraz praktykami artystycznymi. Interesuje się fenomenem socjalistycznej Jugosławii oraz pamięcią o komunizmie w krajach postjugosłowiańskich. Jest autorką artykułów oraz książek naukowych, m.in. *Teatr u źródła. Teatr i dramat południowosłowiański wobec tradycji widowiskowych regionu* i *Obraz władzy we władzy obrazu. Artystyczne konceptualizacje wizerunku Josipa Broza Tity*. Pracuje w Instytucie Sławistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego. Lubi orzeszki piniowe.

e-mail: m.boguslawska@uw.edu.pl